FORUM / 2023 / ROČ. XIII / Č. 2

PRO KONZERVÁTORY-RESTAURÁTORY
FORUM FOR CONSERVATORS-RESTORERS

2023 / Vol. XIII / No. 2
Peer-reviewed open access journal
https://www.doi.org/10.61574/fkr.2023.2.073

Chief editor: Ing. Alena Selucká
Editors: Mgr. Pavla Stöhrová, Mgr. Jana Fricová

Editorial Board:
Ing. Ivo Štěpánek (Head of Editorial Board)
doc. Dr. Ing. Michal Ďurovič
akad. mal. Igor Fogaš
Ing. Pavel Jirásek
Ing. Jan Josef
doc. akad. soch. Petr Kuthan
prof. RNDr. Jiří Příhoda, CSc.
Ing. Radka Šefců
Mgr. Pavla Stöhrová (Secretary)

Open acces since 2019 available for free
on https://mck.technicalmuseum.cz/casopis-fkr/
The journal is indexed and abstracted in EBSCO.

Published by:
Technické muzeum v Brně
Purkyňova 105, 612 00 Brno, Czech Republic

Contact for communication:
fricova@tmbrno.cz / stohrova@tmbrno.cz / selucka@tmbrno.cz

© Technické muzeum v Brně, 2023
ISSN (Online) 2571-4384
ISSN (Print) 1805-0050

TECHNICKÉ MUZEUM V BRNĚ

METODICKÉ CENTRUM KONZERVACE

KOMPLEXNÍ RESTAUROVÁNÍ DVOU MONOTYPŮ OD JAROSLAVY PEŠICOVÉ Z GALERIE VÝTVARNÉHO UMĚNÍ V HAVLÍČKOVĚ BRODĚ

Karolína Bartoníková • Barbora Chvojková • Luboš Machačko

Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Barbora Chvojková a Karolína Bartoníková získaly v roce 2022 bakalářský titul na Fakultě restaurování Univerzity Pardubice v oboru Restaurování a konzervace uměleckých děl na papíru. Nyní studují v navazujícím magisterském studiu obor Restaurování a konzervace uměleckých a umělecko-řemeslných děl na textilních podložkách. (barbora.chvojkova1@student.upce.cz, karolina.bartonikova@student.upce.cz)

Tento článek pojednává o průběhu komplexního restaurátorského zásahu na dvou barevných monotypech na papírové podložce od Jaroslavy Pešicové. Na objektech byly provedené chemicko-technologické a umělecko-historické průzkumy. Dále byla díla podrobena neinvazivním a invazivním průzkumům. Na základě těchto zjištění byl zvolen vhodný restaurátorský záměr a posléze prošly komplexním restaurátorským zásahem včetně závěrečné adjustace do speciálně vytvořeného ochranného boxu.
Klíčová slova: konzervování-restaurování, monotyp, papírová podložka, Jaroslava Pešicová

COMPLEX RESTORATION OF TWO MONOTYPES BY JAROSLAVA PEŠICOVÁ – FROM THE COLLECTION OF THE GALLERY OF FINE ARTS IN HAVLÍČKŮV BROD The article discusses the procedure of a complex restoration work on two colour monotypes on paper by Jaroslava Pešicová. Chemical-technological and art-historical surveys were carried out on the objects. Furthermore, the works were subjected to non-invasive and invasive surveys. On the basis of these findings, a suitable restoration plan was chosen and both monotypes subsequently underwent a comprehensive restoration intervention, including final adjustment into a protective box created especially for them.
Keywords: conservation-restoration, monotype, paper, Jaroslava Pešicová

Předmětem restaurování byly dva barevné monotypy od české autorky Jaroslavy Pešicové, které byly restaurovány jako části závěrečných bakalářských prací ve studijním programu Umělecká a umělecko-řemeslná díla na papírových, textilních a pergamenových podložkách na Fakultě restaurování Univerzity Pardubice. Monotyp je technika, jejíž technologický postup v přenášení motivu na navlhčenou papírovou podložku, se provádí za pomocí satinýrky (ruční válcový lis) [Krejča, 1981]. Tímto tvůrčím procesem se na rubové straně vytvoří tzv. slepotisk, což je pro tuto techniku charakteristické. Na tento fakt jsme braly ohled během celého procesu restaurování.
První z monotypů, pracovně označen jako A, je bez názvu, druhý, pracovně označen jako B, má přípisek „Panu Bártovi". Velikost monotypů je: monotyp A: 1085 mm × 1003 mm, monotyp B: 1077 × 1000 mm. Malba je u obou objektů zasazena do kruhové kompozice, jejíž motiv, jak bývá u autorky typické, není zcela jednoznačný. S určitou jistotou lze tvrdit, že se jedná o figurální tematiku s netradiční technikou tzv. krajkové frotáže. Samotná grafika je doplněna otisky různých materiálů. Můžeme si povšimnout zejména textilie, krajky,[1] provazu a jiných materiálů.

O AUTORCE

Jaroslava Pešicová byla česká autorka tvořící zejména pod vlivem nové figurace.[2] Narodila se 30. prosince v Praze a žila v letech 1935–2015, po navštěvování měšťanské školy byla přijata na dnešní Výtvarnou školu Václava Hollara a posléze na Akademii výtvarných umění v Praze do ateliéru malby pod vedením profesora Vladimíra Sychry. Již od roku 1960 spolupracovala s Františkem Štorkem, budoucím manželem, se kterým později sdílela společný ateliér [Bartošová, 2018]. Oba byli členové skupiny Etapa. Již od konce 60. let se v jejích dílech objevují vlivy nové figurace a téma figury ji po celý umělecký život neopustilo [Pešicová Jaroslava, https://sophisticagallery.cz/autori/pesicova-jaroslava]. Od roku 1971 se začala věnovat i grafice [Bartošová, 2018] – ráda tvořila pomocí technik mezzotinty, leptu, suché jehly, které mezi sebou často kombinovala [Ottmarová – Borská – Kurzoková, et al., 2019]. Právě do tohoto období, kdy vytvářela svá nejranější grafická díla, můžeme zařadit dva monotypy, o nichž pojednává tento článek. Oba byly vytvořené v roce 1975 a v obou je jasně vidět autorčin styl využívající figury v kombinaci s abstraktními motivy, stojící až na tenké hranici kýče. Autorka v nich využívá zářivé barvy a kombinuje textury použité při tisku, čímž díla dosahují téměř reliéfního charakteru. Jedno dílo je věnované „Panu Bártovi". Na obou monotypech se nachází signatura a datum vytvoření.

Obr. 1 *Foto Jaroslavy Pešicové z výstavy Ohlédnutí / Photo of Jaroslava Pešicová displayed during „Ohlédnutí" exhibition (https://www.novasin.org/vystavy/jaroslava-pesicova-ohlednuti/)*

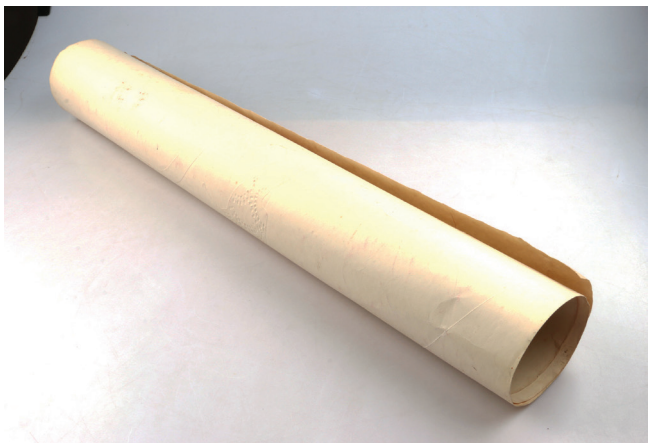

Obr. 2 *Monotypy při převzetí (B. Chvojková) / Condition of the monotypes upon receipt (B. Chvojková)*

Od roku 1990 byla Pešicová členkou SVU Mánes, ze kterého však v roce 1999 vystoupila. V roce 2003 získala cenu od Evropské unie umění za uměleckou a kulturní činnost [Bartošová, 2018]. O deset let později vyšla monografie, na které se sama podílela [Pešicová Jaroslava, https://sophisticagallery.cz/autori/pesicova-jaroslava]. Zemřela 30. srpna 2015 v Praze [Jaroslava Pešicová, http://www.pesicova.cz].

PRŮZKUMY

Před samotným restaurováním bylo nutné provést neinvazivní a invazivní průzkumy, abychom získali základní informace o charakteru děl, výtvarné technice, použitých materiálech a o stavu jejich dochování, tzn. druhu a míře poškození. Na základě výsledků vyhotovených průzkumů byl sestaven vhodný restaurátorský záměr.
Průzkumem v denním rozptýleném a razantním bočním světle, průzkumem v ultrafialové luminiscenci a mikroprůzkumem s využitím USB mikroskopu bylo zjištěno několik základních informací o podložce, grafické technice, barevné vrstvě a celkové kondici díla. Pro průzkum ve viditelném světle (VIS) a ultrafialovém záření (UV) byl použit fotoaparát Canon EOS 70D s objektivem EF-S 17-85 mm, UV světla Philips LT – D 18 W BLB s rubínovým sklem a USB mikroskop Dino-Lite AM4113T.

Stav obou monotypů byl poznamenán dlouhodobým uložením ve srolovaném stavu (obr. 2). Obě díla, která byla provedená na poměrně silném papíru, měla vlivem této skutečnosti tendence se do srolovaného stavu opětovně vracet.
Monotypy byly po celé své ploše pokryty tenkou vrstvou prachového depozitu. Za nejzávažnější poškození děl, bylo možné považovat rozsáhlé zatekliny v levém horním rohu obou grafik s výrazným tmavě hnědým ohraničením způsobeným pravděpodobně vyplavením nečistot a prachového depozitu z díla (obr. 5).
Ze skutečnosti, že se obdobná zateklina nacházela na obou dílech prakticky na stejném místě, bylo možné usuzovat, že oba monotypy byly po nějaký čas srolovány do sebe. Obě díla vykazovala drobné ztráty papírové podložky, ztráty barevné vrstvy, jakož i trhliny a perforace.
Dalším výrazným poškozením monotypu A byla ztráta původního papírového materiálu podél jeho pravého okraje způsobeného pravděpodobně mechanickým poškozením v důsledku nevhodné manipulace.
Po neinvazivních průzkumech následovaly průzkumy invazivní. Nejprve bylo přistoupeno k odebrání vzorků pro vlákninové složení papíru,[3] které bylo určeno jako buničina z jehličnatého dřeva s příměsí hadroviny. Mikrobiologické zkoušky[4] prokázaly u monotypu B mikrobiologickou aktivitu. V důsledku tohoto zjištění byla provedena dezinfekce monotypu nástřikem roztoku demineralizované vody a ethanolu v poměru 30 : 70.

Obr. 3 *Monotyp A, stav před restaurováním (K. Bartoníková) Monotype A, condition before restoration (K. Bartoníková)*

Obr. 4 *Monotyp B, stav před restaurováním (B. Chvojková) / Monotype B, condition before restoration (B. Chvojková)*

Obr. 5 *Detail zatekliny před restaurováním, monotyp A (K. Bartoníková) / Detail of water stain before restoration, monotype A (K. Bartoníková)*

Obr. 6 *Detail zatekliny po restaurování, monotyp A (K. Bartoníková) Detail of water stain after restoration, monotype A (K. Bartoníková)*

Jelikož průměrná hodnota pH činila 5,63, byla obě díla neutralizována. K měření pH byl použit pH metr zn. Orionstar A111, propojený s dotykovou elektrodou zn. Hanna Instrument. Protože zkoušky rozpustnosti neprokázaly negativní vliv vody na barevnou vrstvu, mohla být neutralizace provedena během restaurování vlhčením vodou obohacenou o hořečnaté a vápenaté ionty s hodnotou pH 7. Zkoušky stability barevné vrstvy dále prokázaly dostatečnou stabilitu všech barevných pigmentů na přítlak za sucha, pomocí vody či ethanolu. Na otěr částečně pozitivně reagovaly barvy růžová, zelená, béžová, fialová a všechny přípisy grafitovou tužkou. Razítka na reversu děl se vodou rozpouštěla, bylo nutné je tedy při veškerých mokrých procesech vykrýt alkalickou lepenkou, aby se zamezilo jejich rozpití.

PRŮBĚH RESTAUROVÁNÍ

Nejprve byly z rubu monotypu B mechanicky odstraněny zbytky adhezivních pásek, které byly v minulosti použity k adjustaci děl. Jelikož byly pásky značně zkřehlé, bylo možné je odstranit pouze pomocí skalpelu. Následně byly monotypy opatrně očištěny pryží CleanMaster,[5] vlasovými štětci a dočištěny měkkou polyuretanovou houbičkou.[6] Zvýšené opatrnosti bylo dbáno při čištění povrchu papírové podložky z lícové strany, na které se nacházela barevná vrstva.

Jelikož monotypy byly do ateliéru restaurátorů dodány ve srolovaném stavu, bylo nutné je před započetím restaurátorských prací vyrovnat. Objekty byly na vyhřívaném podtlakovém stole (Low Pressure Table NSD 1101, RESTAURO-TECHNIKA Torun) postupně vlhčeny aerosolem vody obohacené o hořečnaté a vápenaté ionty s hodnotou pH 7. Během vlhčení se monotypy díky mírnému podtlaku a zvýšené teplotě pozvolna vyrovnaly. Použití obohacené vody během vlhčení mělo pozitivní vliv na hodnotu pH papíru; pův. pH u monotypu A 5,63; průměrné pH monotypu B 5,67 se zvýšilo – u monotypu A na pH 7,13; u monotypu B na 6,55. Výsledné hodnoty se nacházely v neutrální oblasti, a nebylo tak zapotřebí provádět dodatečnou neutralizaci děl. Na konci procesu vlhčení následovalo vyrovnání v „měkkém sendviči" o skladbě: dřevěná deska – Hollytex 33 g/m^2 – dílo aversem dolů – Hollytex 81 g/m^2 – filc – dřevěná deska. Měkký sendvič byl zvolen z důvodu zachování reliéfu na reversu obou monotypů.

Nejvýraznější vizuální poškození obou děl (zatekliny) bylo odstraněno lokálním mokrým čištěním (obr. 7). Proces lokálního čištění probíhal na vyhřívaném podtlakovém stole (Low Pressure Table NSD 1101, RESTAURO-TECHNIKA Torun) za pomoci obkladů z filtračního papíru.[7] Aby nebyly reliéfy monotypů vystaveny riziku zploštění, byl nejprve stůl vykryt melinexovými fóliemi tak, aby se odsávaná část nacházela vždy jen v oblasti zatekliny. Tento způsob mokrého čištění je velice šetrný a díky působení mírného podtlaku došlo k výraznému potlačení defektu. Po skončení procesu čištění bylo dané místo doklíženo 1,5% roztokem Tylose MH 300 v demineralizované vodě a lokálně zatíženo.

Obr. 7 *Vlhčení monotypu A v klimakomoře (K. Bartoníková) / Wetting of the monotype A in a steam chamber (K. Bartoníková)*

Obr. 8 *Monotyp A, stav po restaurování (K. Bartoníková) / Monotype A, condition after restoration (K. Bartoníková)*

Obr. 9 *Monotyp B, stav po restaurování (B. Chvojková) / Monotype B, condition after restoration (B. Chvojková)*

Obr. 10 *Celkový pohled na objekt, adjustace (K. Bartoníková) / General view of the monotype, adjustment (K. Bartoníková)*

Obr. 11 *Ochranná krabice, způsob uložení monotypů (K. Bartoníková) Protective box, storage of the monotypes (K. Bartoníková)*

Obr. 12 *Ochranná krabice (B. Chvojková) / Protective box (B. Chvojková)*

Perforace papíru po okrajích monotypů, byly zpevněny z reversu pomocí japonského papíru Tengujo Kashmir 8,6 g/m^2. Z aversu byly trhliny zajištěny japonským papírem Kouzo 3,6 g/m^2. Ten byl zvolen i z důvodu optického scelení trhlin, neboť má podobnou barevnost jako původní papír. Jako adhezivum byl aplikován 4% roztok Tylose MH 6000 v demineralizované vodě.

U monotypu A následovalo doplnění ztrát papírové podložky. Dílo bylo doplněno jedním doplňkem, který byl vyhotoven vrstvením japonského papíru Kawashahi 35 g/m^2. Na zhotovení požadované tloušťky byly použity tři vrstvy papíru. Jednotlivé vrstvy byly lepeny 4% roztokem Tylose MH 6000 v demineralizované vodě a následně lokálně zatíženy.

Pro optické scelení monotypů byla využita metoda lokální retuše. Oblast zatekliny byla zatónována pomocí suchého pastelu,[8] který byl nanášen v podobě prášku vlasovým štětcem. U monotypu B, který byl v minulosti poškozen v oblasti barevné vrstvy pravděpodobně přilepením adhezivní pásky, bylo k retuši opět použito suchého pastelu. Aby v budoucnu nedošlo k možnému otěru pastelových retuší, byly tyto konsolidovány 0,5% roztokem vyziny v demineralizované vodě pomocí ultrazvukového zmlžovače.[9]

Způsob adjustáže zrestaurovaných děl byl vybrán po konzultaci a na základě požadavků správce díla. Jednalo se o způsob vhodného provizorního uložení objektů do doby, než pro ně budou vyrobené rámy na míru umožňující jejich vystavení. Každé dílo bylo nejprve pomocí neodymových magnetů, uložených v krabičkách z alkalické lepenky Alphacell,[10] aby se zabránilo přímému kontaktu magnetu s dílem, připevněno na pomocnou lepenku o tloušťce 4,5 mm[11] a zakryto Hollytexem (81 g/m^2).[12] Lepenky byly poté položeny na sebe, jelikož krabičky s magnety posloužily zároveň jako distanc mezi oběma díly. Takto připravená díla byla vložena do speciálně vyrobené ochranné krabice z lepenky o tloušťce 3 mm[13] uzavíratelné rovněž na magnety. Díky tomuto způsobu adjustace budou díla chráněna a prakticky uložena do doby, než budou vystavována v Galerii výtvarného umění v Havlíčkově Brodě (obr. 10, 11, 12).

ZÁVĚR

Restaurování monotypů od Jaroslavy Pešicové představovalo pro studentky Ateliéru restaurování uměleckých děl na papíru náročný úkol. Jednalo se o práci komplexní zahrnující jak vstupní průzkum díla, tak i jeho konzervování a restaurování včetně návrhu a realizace dočasného funkčního uložení děl v depozitáři galerie. Práce zahrnovala mj. dva významné fenomény, které do jisté míry určovaly způsob konzervování a restaurování. Jednalo se o poškození způsobené dlouhodobým nevhodným uložením děl v rolích, což mělo za následek tvarovou paměť projevující se v neustálé tendenci silného papíru se do srolovaného stavu vracet. A dále fenomén spojený s použitou technikou, pomocí které dílo vzniklo, tj. výrazný reliéf vystupující na reversu díla, který značně omezoval možnosti dostatečného vyrovnání papírové podložky, pokud neměl být poškozen.
Po celou dobu prací musely mít restaurátorky na zřeteli nejen stav barevné vrstvy, ale i reliéfy obou monotypů.
Samostatnou kapitolou bylo zhotovení ochranného obalu, který by zajistil nejen optimální podmínky pro ochranu děl během uložení, ale také pro převoz a nezbytnou manipulaci. Nejen tedy průzkum a restaurování, ale i zajištění bezpečné a zároveň uživatelsky alespoň trochu komfortní manipulace s velkoformátovými díly bylo skutečnou výzvou.

POZNÁMKY

[1] Technika krajkové frotáže.
[2] Poválečná tendence 50. a 60. let, která odmítá neosobní abstraktní umění a navrací se k figuře.
[3] Průzkum provedla Ing. Alena Hurtová, z Katedry chemické technologie, Fakulty restaurování Univerzity Pardubice.
[4] Mikrobiologickou analýzu vypracovala doc. Ing. Marcela Pejchalová, Ph. D., z Katedry biologických a biochemických věd, Fakulty chemicko-technologické Univerzity Pardubice.
[5] CleanMaster – 100% čistá měkká latexová pryž.
[6] Měkká čisticí polyuretanová houba bez obsahu latexu.
[7] Filtrační papír, 700 g/m^2, pH neutrální, CEIBA, s. r. o.
[8] Suchý pastel, H. Schmincke & Co.GmbH & Co.KG
[9] The AGS2000 Aerosol Generator: Creating a Mist Consolidant for Non-contact Media Consolidation [online]. 2008 [cit. 15. 3. 2023]. Dostupné z: https://cool.culturalheritage.org/waac/wn/wn30/wn30-3/wn30-307.pdf
[10] AlphaCell Ivory 0,5 mm, 81 × 120 cm, pH 8.0, Ceiba, s. r. o.
[11] dvojitá vlnitá lepenka EB světle šedá/přírodní bílá, vel. 110 × 172 cm, tloušťka 4,5 mm, CEIBA, s. r. o.
[12] Hollytex, netkaná textilie, s vysokou pevností v tahu, 100% polyester, bez obsahu kyselin, CEIBA, s. r. o.
[13] Vlnitá lepenka FW světle šedá/přírodní bílá, vel. 180 × 245 cm, tloušťka 3 mm, CEIBA, s. r. o.

LITERATURA

- BARTOŠKOVÁ, K. *Dům gobelínů zve na výstavu Jaroslava Pešicová/Tapiserie*. https://www.jh.cz [online]. [cit. 15. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.jh.cz/cs/aktuality/dum-gobelinu-zve-na-vystavu-jaroslava-pesicova-tapiserie-1.html
- Historický seznam členů: SEZNAM ČLENŮ SPOLKU [online]. [cit. 15. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.svumanes.cz/spolek/seznam-clenu#pismeno-p
- Jaroslava Pešicová [online]. 2021 [cit. 15. 3. 2023]. Dostupné z: http://www.pesicova.cz
- KREJČA, A. *Techniky grafického umění: průvodce pracovními postupy a dějinami originální tiskové grafiky*. Praha: Artia, 1981
- OTTMAROVÁ, K. – BORSKÁ, V. – KURZOKOVÁ, B. et al. *Jaroslava Pešicová – František Štorek: Konec moderny v Čechách: Výstava z depozitáře*, 13. 6.–6. 10. 2019. http://www.gavu.cz [online]. 2019 [cit. 15. 3. 2023]. Dostupné z: http://www.gavu.cz/data/855-pesicova_storek-web.pdf
- Pešicová Jaroslava. https://sophisticagallery.cz [online]. [cit. 15. 3. 2023]. Dostupné z: https://sophisticagallery.cz/autori/pesicova-jaroslava